

.....
власти періода «застоя» на прикладах іудейських релігійних общин Вінницької області, визначаються особливості правового статусу зареєстрованих і незареєстрованих релігійних общин, аналізуються особливості антирелігійної діяльності влади проти іудеїв в порівнянні з іншими релігійними конфесіями, наводяться статистичні дані щодо іудейських релігійних общин Вінницької області.

Ключевые слова: євреї, іудеї, релігійні общини, релігійна політика, положення релігійних общин, антирелігійна пропаганда.

Kononenko V.V. JUDAIC RELIGIOUS COMMUNITIES OF VINNYTSIA REGION DURING THE ERA OF «STAGNATION» (THE 1960 - 1980 YEARS)

The article investigates position of Judaic religious communities in Vinnytsia region in the 1960s – 1980s. It analyzes the main forms and methods of antireligious policy of the Soviet power of the period of «stagnation» taking the example of Judaic religious communities in Vinnytsia region. The author defines peculiarities of the legal status of the registered and unregistered religious communities, analyzes features of antireligious activities of the authorities against Jews in comparison with other religious faiths, provides statistical data of Judaic religious communities in Vinnytsia region.

Key words: Jews, religious communities of Jews, religious policy, provision of religious communities, antireligious promotion.

УДК 94 (477)

Т. А. Мельничук

**РЕАЛІЇ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

У статті йдеться про утворення та функціонування фермерських господарств в незалежній Україні. На основі статистичних матеріалів простежується загальна динаміка розвитку даних господарств в цілому по Україні та зокрема по регіонах. Також йдеться мова про проблеми державної підтримки фермерства в Україні.

Ключові слова: соціально-економічні процеси, фермерське господарство, селянин, фермер, агрофірма, державне користування, індивідуальне користування.

Сучасні соціально-економічні процеси, що відбуваються в українському селі посилюють увагу дослідників до проблеми формування фермерських господарств. Без детального аналізу цієї форми господарювання на селі неможливо відтворити об'єктивну картину соціально-економічного життя українського селянства в цілому. Однією із причин вивчення також є реформування агропромислового комплексу України загалом. Крім того важливим на сьогодні є визначення ролі фермерства у сільському господарстві як окремої соціальної групи.

Метою даної статті є аналіз формування та діяльності фермерських господарств після проголошення незалежності України.

Новітня аграрна історія України в цілому та процеси створення фермерських господарств в українському селі зокрема стали предметом дедалі більшої уваги вітчизняних дослідників. Як одну із найбільш ґрунтовних слід відзначити дисертацію В.В. Нечитайла [1], об'єктом дослідження якої було становлення і функціонування господарств фермерського типу в Україні на різних етапах історії – від доби козаччини до теперішнього часу. У дисертації також розкрито сучасний стан економічного і фінансового розвитку фермерських господарств України, рівень реалізації переваг підприємницької форми господарювання. Висвітлено цілісний процес становлення селянського господарства фермерського типу в Україні. Заслужують уваги також праці економістів В. П. Горьованого [2], В.В. Липчука [3], І. Ф. Томича [4] та інших в яких дається сучасна оцінка розвитку фермерства в Україні, простежується концепція розвитку даних господарств, окреслюються проблеми сучасного фермера та визначаються подальші перспективи.

Із процесом переходу землі із державного користування в індивідуальне та створення нових форм господарювання, роздержавлення та оренда стали основними організаційно-правовими заходами держави у цей період. Саме роздержавлення земельного фонду сприяло прискоренню процесу приватизації та паювання сільськогосподарських угідь і землі.

Відповідно до законодавства кожен член сільськогосподарського підприємства мав отримати сертифікат на право користування земельної частки. Селянин діставав статус власника з правом отримувати доходи відповідно до затраченої праці і розміру пайового внеску в колективне господарство. В деяких регіонах України реформування сільськогосподарського сектора розпочалося ще до проголошення незалежності України. Саме з 1989 р., коли було прийнято рішення про різноманітність форм господарювання на землі, розпочався процес створення фермерських господарств.

Поштовхом до цього також став Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо реформування аграрного сектора економіки», яким врегульовувалося питання оренди земельних ділянок єдиним масивом та спрощення порядку реєстрації договорів оренди, що закріплено прийняттям нового Земельного кодексу [5]. Місцеві ради мали право передавати землю в короткострокову або довгострокову оренду, приватну власність або довічне володіння. Протягом 1989 – 1990 рр. розпочався процес перетворення колгоспів у радгоспи, створювалися агрофірми, виникали малі підприємства, аграрні кооперативні об'єднання, фермерські господарства, в яких виробничі відносини будувалися на принципах госпрозрахунку.

Отже, фермерське господарство – це товарне сільськогосподарське підприємство, що функціонує на приватній або орендованій землі з використанням власної чи найманої праці. Форми її організації зумовлюються характером землекористування, рівнем механізації і товарності господарства, ступенем розвиненості ринкових зв'язків.

Якщо на кінець березня 1990 р. в Україні налічувалося всього 4 фермерських господарства [6, с.307], то у 1995 р. їх кількість становила вже 34 778 [7, с. 207]. Динаміка кількості фермерських господарств відзначається позитивним вектором. За 1995 – 2001 рр. їх кількість збільшилася майже на 20%. У 2001 р. в Україні вже було створено 15 092 нових господарств ринкового типу: з них – 3 006 приватних підприємств, 6 206 – товариств з обмеженою відповідальністю, 684 – акціонерних, 3 328 – сільськогосподарських кооперативів, 1374 – селянських (фермерських) господарств, 494 – інших суб'єктів господарської діяльності [8, с.29]. Станом на 2001 р. загальна чисельність фермерських господарств становила 41,6 тис. Розміри селянських фермерських господарств пов'язані з умовами забезпечення землею та чисельністю сільського населення. Середній розмір одного фермерського господарства збільшився до 62 га., а в таких областях як Луганська, Кіровоградська, Харківська, Рівненська перевищував 100 га. Такі розміри фермерських господарств у більшості європейських країн із високорозвинутим сільськогосподарським виробництвом [9, с. 483]. Чисельність працівників, що припадає на одне господарство даного типу за досліджувані роки практично не змінилася. Основними працівниками у господарстві є в основному члени сім'ї фермера. Протягом періоду, що досліджується залишається проблемою забезпечення сільськогосподарськими машинами фермерських господарств. Більшість фермерів займається рослинництвом, у першу чергу вирощуванням зернових культур. Картопля та овочі з розрахунку на одне селянське господарство займали невеликі площі, хоча в господарствах, які спеціалізуються на вирощуванні цих культур, вони досить значні. Тваринництво в більшості фермерських господарств розвивалося для задоволення потреб родини у м'ясі, хоча поголів'я худоби в таких господарствах порівняно з іншими значно збільшилося.

Найбільшу кількість фермерських господарств по регіонах на 2001 р. зафіксовано у Південних та Східних областях України: Одеській (5393), Миколаївській (4373), Херсонській (3080), Дніпропетровській (3265), Запорізькій (2387), Донецькій (2192) [10, с. 111].

Процес утворення господарств нового типу проходив повільніше у Чернігівській, Рівненській, Волинській областях. На 2001 р. там було створено всього відповідно (532, 535, 571) господарств [7, с. 207].

У 2003 р. у структурі земель фермерських господарств 98,5 % займали сільськогосподарські угіддя, у т.ч. 95,1 % – рілля. Орендовані землі становили 49,5 % площ у землекористуванні фермерських господарств; земельні частки (паї) членів колишніх колективних господарств становили 77,4 % площі цієї орендованої землі.

Станом на 1 січня 2013 р. в Україні кількість зареєстрованих фермерських господарств становила 40 676 одиниць, у власності та користуванні яких знаходилося 4389, 4 тисяч гектарів сільськогосподарських угідь.

Найбільша кількість господарств налічується в Одеській (5361), Дніпропетровській (3292), Запорізькій (2329), та Кіровоградській (2540), областях, найменша у Рівненській (514), Чернігівській (567), Івано-Франківській (565), та Волинській (724) областях.

Динаміку росту чисельності фермерських господарств простежимо на прикладі Вінницької області. За даними обласного статистичного управління станом на 1 липня 1991 р. в області нараховувалося 13 селянських фермерських господарств і 11 кооперативів, а станом на 1 жовтня, того ж року, в області налічувалося вже 31 селянське фермерське господарство, за якими закріплювалося 678 га. землі, в тому числі 534 га. ріллі, що складало в середньому 22 га. землі на одного фермера [10, с. 7]. Вже станом на 1 січня 1994 р. в області було зареєстровано 691 фермерське господарство, за якими закріплювалися 13 614 га. землі, в тому числі – 12 742 га. орної [11, с. 29]. Станом на 1 січня 2013 р. на Вінниччині зареєстровано 1 797 фермерських господарств. Щодо земель, то в користуванні їх знаходиться 218,9 тис. га. Землі, в тому числі 214 тис. га. ріллі.

Варто зазначити, що дістати сертифікат на землю та створити власну, нову форму господарювання у деяких селах доводилося нелегко. В окремих господарствах тим, хто бажав займатися фермерством, наділяли непридатні для господарювання землі, не надавалися кредити. Про це свідчить доповідна записка Генеральної прокуратури України «Про стан додержання Закону про «селянське (фермерське) господарство» та Земельного кодексу України при наданні громадянам земельних ділянок.» При перевірці було виявлено цілий ряд зловживань та порушень. «... Безпідставно відмовляли у наданні земель під фермерське господарство місцеві ради окремих районів Республіки Крим, Дніпропетровської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Миколаївської та інших...» областей [12, с. 27]. Установлено, що в деяких районах (наприклад, Тельманівський район Донецької області) сільські ради вирішували для вказаних цілей надавати землю лише місцевим жителям. Встановлювалися випадки, коли державні акти на землю видавалися несвоєчасно або взагалі були відсутні. Також не були видані державні акти на право землекористування по 42 сільських і селищних Радах народних депутатів у Богодухівському районі Харківської області. Із-за несвоєчасного отримання державних актів тривалий час не змогла зареєструвати свої фермерські господарства та одержати банківські кредити група фермерів Золочівського району Львівської області. У Царичанському районі Дніпропетровської області державних актів не мали 26 із 46 місцевих фермерів [12, с.59]. В деяких господарствах державних актів на землю селяни не отримали до цього часу.

Отже, протягом 1991 – 2001 рр. поетапно, у міру вирішення поставлених завдань аграрної реформи відбувалося становлення нових форм господарювання.

Щодо етапів розвитку цієї форми господарювання, то слід зазначити що воно відбувалося неритмічно. На першому етапі (на початку 90-х років) було створено абсолютно більшу кількість фермерських господарств. При цьому у середньому на одне господарство припадало 25 га. сільгоспугідь – така площа однозначно була недостатньою для ефективного виробництва сільськогосподарської продукції.

На наступному етапі (1999-2002 рр.) відбувається як збільшення чисельності, так і розмірів фермерських господарств. Це було результатом підтримки державою фермерського руху. Відбувалося розпаювання земель колективних сільськогосподарських підприємств. Також здійснювалися заходи на виконання Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 року. Фермерські господарства отримали можливість орендувати земельні ділянки та земельні частки (паї) у їх власників, виділяти земельні ділянки єдиним масивом, використовувати спрощений порядок реєстрації договорів оренди тощо.

Окрім того, було створено Український державний фонд. Який займався питаннями підтримки фермерських господарств і надання їм пільгових кредитів за рахунок коштів бюджету України. Ці заходи створили вагоме підґрунтя для подальшого розвитку фермерських господарств.

Протягом 1992-2010 рр. кількість господарств збільшилася утричі, а площа сільськогосподарських угідь у їх користуванні майже у 15 разів. Особливо стрімка динаміка приросту цих показників відбулася протягом 1999-2005 рр., що пов'язано із завершенням етапу розпаювання земель та майна колективних сільськогосподарських підприємств і надання фермерам земельних та майнових ресурсів у користування.

Державна підтримка фермерських господарств законодавчо визначена згідно Закону України «Про фермерське господарство». Така підтримка здійснюється головним чином через Український державний фонд підтримки фермерських господарств і надається як на неповерненій, так і на поверненій основах. У період 2000-2010 рр. на підтримку фермерських господарств держава витратила понад 484 млн. грн. При цьому суттєве зростання такого фінансування відбулося протягом останніх шести років і сягало більше 453 млн. грн, або 93,6% загального обсягу підтримки. Внаслідок фінансової кризи рівень державної підтримки фермерських господарств знизився. З роками негативна динаміка щодо виділення коштів на підтримку фермерів продовжилася і за рахунок державного бюджету було профінансовано інвестиційні проекти фермерських господарств на суму 28 млн грн. Найбільшу частку державної підтримки отримали фермери для компенсації витрат з придбання техніки. У грошовому еквіваленті така підтримка становила близько 30 млн. грн або 54% загального обсягу фінансування. Цими коштами скористалися 328 фермерських господарств, а обсяг фінансування у перерахунку на одне господарство сягнув 90,8 тис. грн. Загальні обсяги державної інвестиційної підтримки фермерських господарств у 2010 р. порівняно із 2000 р. зросли більш ніж у 18 разів, хоча з розрахунку на 1 га. ріллі залишаються незначними - близько 12,8 грн, або 1,3 тис. грн. на господарство. [3, с. 12]

Отже, можна стверджувати, що кількість фермерських господарств за роки незалежності зростає як в цілому в Україні так і в окремих регіонах. Основними проблемами фермерів є мала технічна база господарств, відсутність фінансової допомоги держави, нечітка система кредитування господарств та інше. Сільське господарство в Україні у порівнянні з іншими європейськими країнами є не досить ефективним. Не зважаючи на значно більшу, ніж у будь-якій європейській країні концентрацію земель у одного фермера, ефективність одного гектара сільгоспугідь в Україні є суттєво нижчою.

Потрібно зазначити, що кожна із форм господарювання на землі має свої переваги та недоліки, які виявляються в тих чи інших обставинах. Але беззаперечним є факт участі селян у цьому процесі, як основної робочої сили.

На нашу думку, коло питань що виникає у зв'язку із окресленою проблемою, є доволі значним. В подальших дослідженнях слід детальніше дослідити функціонування фермерських господарств на сучасному етапі в окремих регіонах України. Окреслити основні їх проблеми та перспективи розвитку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Нечитайло В. В. Становлення селянського господарства фермерського типу в Україні: історична ретроспектива і сучасний стан : Дис... доктора іст. наук: 07.00.01 / Віталій Васильович Нечитайло. – Львів, 2007. – 636 с.
2. Горьовий В.П. Аграрна політика у розвитку фермерства в Україні / В.П. Горьовий, Л.В. Прудивус // Економіка АПК. – 2012. – № 12. – С. 10–17.
3. Липчук В.В. Оцінка розвитку фермерства в регіонах України / В.В. Липчук, Л.Б. Гнатичин // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 47–53.
4. Терниста дорога українського фермера. До 20-річчя фермерського руху (історія становлення та розвитку АФЗУ) [Текст] / І. Ф. Томич. - К. : [Авіцена], 2010. – 285 с.
5. Про невідкладні заходи щодо реформування аграрного сектору економіки. Указ Президента України від 3 грудня 1999 р. № 1529 / 99. // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 65. – С. 324 – 345.
6. Панченко П. П. Аграрна історія України: Підручник. / П. П. Панченко. В. А. Шмарчук. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 342 с.
7. Статистичний щорічник за 2001 рік. – К., 2002. – 546 с.
8. Даниленко А. С. Основні напрями удосконалення земельних відносин та їх роль у формуванні стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті. / А. С. Даниленко // Економіка АПК. – 2001. – №4. – С. 27 – 30.
9. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 5) / За ред. П. Т. Саблука та інших. – К.: ІАН УААН., 2002. – 647 с.
10. Україна у цифрах у 2001 році: короткий статистичний довідник./ Держкомстат України. За ред. О.Т. Осауленка. Відповідальний за випуск В. А. Головка. – К.: Техніка, – 2002. – 256 с.
11. Державний архів Вінницької області, ф. Р-4983, оп.1., спр.997. – 291 арк.
12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф.1-Р, оп.22, спр.1889 – 237арк.

.....
Мельничук Т.А. РЕАЛИИ РАЗВИТИЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ХОЗЯЙСТ В УКРАИНЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.

Статья содержит в себе информацию об образовании фермерских хозяйств в независимой Украине. На основании статистических материалов прослеживается общая динамика развития данных хозяйств в целом по Украине, а также по регионам. Рассматриваются вопросы государственной поддержки фермерства в Украине.

Ключевые слова: социально-экономические процессы, фермерское хозяйство, селянин, фермер, агрофирма, государственное использование, индивидуальное использование

Melnushyk T. A. THE REALITIES OF FARMS DEVELOPMENT IN UKRAINE AT THE PRESENT STAGE.

The article deals with the formation and operation of farms in independent Ukraine. The author refers to statistical data to trace general dynamics of the farms in Ukraine in general and in the regions in particular. The questions of state support farming in Ukraine are considered.

Key words: social and economic processes, farm, peasant, farmer, agricultural firm, public use, personal use.